

them with the problems of the development of Shevchenko's science in the first third of the 20th century.

Shevchenko studies are considered in the context of developing by critics' objective approaches to the study of the artist's heritage.

Shevchenko's Intelligence of O. Hrushevskiyi, M. Markovskiyi and V. Shchepotiev in the early 20th century – interesting and relevant in the sense that they testified to the critics' attempts to interpret Shevchenko's achievements of a particular period from the perspective of the psychology of creativity, to consider in the context of the controversy about the historical-literary and folklore sources of his poetry. In their search for scientific research, scientists discussed the known facts, attracted unfamiliar materials, developed problems that were ripe for that period, thus supporting the development of Shevchenko studies in the first third of the 20th century, diversifying its directions.

The results of this study can be used in the preparation of an objective monograph on the latest trends, problems, and prospects for the development of Shevchenko studies in the early 20th century.

Keywords: *discussion; adjustments; classification; influences; literary tradition; psychology of creativity.*

УДК 82.09

Г. В. Карпінчук, канд. філол. наук, мол. наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
halynakarpinchuk@ukr.net

**ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОЛЕКСАНДРА ДОРОШКЕВИЧА
В ГАЛУЗІ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА
(за архівними матеріалами)**

Ідеться про Ол. Дорошкевича – автора понад тридцяти статей із шевченкознавства, першого директора київської філії Інституту Тараса Шевченка (1926–1931). Розкрито участь вченого в організації шевченкознавства 1920-х – початку 1930-х рр.; внесок дослідника у вивчення доби Шевченка, його оточення та зв'язків поета із слов'янським світом; досліджено здобутки Ол. Дорошкевича у розробленні текстологічних принципів видання Шевченкових творів, опрацюванні мемуарів та епістолярію про поета. Роль Ол. Дорошкевича у шевченкознавстві першої половини ХХ ст. висвітлено із залученням архівної шевченкіани дослідника.

Ключові слова: *наукове видання, архівні матеріали, історія шевченкознавства, епістолярій, мемуари.*

Український літературознавець, критик, педагог Олександр Дорошкевич (15/27.09.1889–1.04.1946) разом із І. Айзенштоком, О. Білецьким, Є. Кирилюком, Є. Шабліовським та ін. належить

до відомої когорти вчених в українському літературознавстві першої половини ХХ ст.

У доробку Ол. Дорошкевича понад 100 наукових праць, більшість з яких присвячена методології та історії української літератури ХІХ ст., із них близько 30 статей – розвідки із шевченкознавства.

Крім високої наукової продуктивності, увагу дослідників-літературознавців привертає блискуча кар'єра Ол. Дорошкевича від вчителя середніх шкіл до директора Інституту Тараса Шевченка.

Стислий огляд життя та наукових досягнень Ол. Дорошкевича належить М. Бондару [Інститут літератури., 2003, с. 113–115], О. Горбачу [Дорошкевич, 1991, с. 1–6], Є. Кирилюку [Дорошкевич, 1986, с. 3–10], окрему розвідку шевченкознавчому доробку дослідника присвятила О. Яблонська [Яблонська, 2007, с. 101–108], про шевченкознавчі здобутки Ол. Дорошкевича та його добу йдеться у працях С. Павличко [Павличко, 1991, с. 335–442] та П. Одарченка [Одарченко, 1991, с. 348–409]. На сьогодні залишаються не введені в літературознавчий обіг архівні матеріали Ол. Дорошкевича, які зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ), Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ), Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України), Центральному державному архіві громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), Центральному архіві вищих органів і управління України (далі – ЦДАВО України). Опрацювання архівних документів і їхнє введення у шевченкознавчий доробок вченого і є метою цієї статті.

Народився Ол. Дорошкевич у вересні 1889 р. у м. Бронниці, нині Московської обл. у сім'ї земського лікаря, вихідця із Чернігівщини. Мати Ол. Дорошкевича – Леоніда – із козацько-старшинського, а згодом дворянського роду Петра Ілляшенка, двоюрідна бабуся письменниці Наталі Лівницької-Холодної. Ол. Дорошкевич мав двох братів – старшого Бориса (1881–1918), майбутнього педагога та молодшого Гліба (1899–1937) – на початку 1930-х рр. співробітника Інституту Тараса Шевченка. Ол. Дорошкевич навчався

у 5-й московській та 4-й київській гімназіях, у 1909–1913-х рр. здобував вищу освіту на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка), де відвідував семінари під керівництвом А. Лободи та В. Перетца. З анкети-автобіографії, що зберігається в ЦДАВО України відомо, що 1918 р. Ол. Дорошкевич отримав стипендію від цього ж університету при кафедрі українського письменства [Дорошкевич, 1923, арк. 7 зв.]. Знав українську, російську, польську, німецьку мови [Дорошкевич, 1927, арк. 1, 5]. 1913 р. закінчив педагогічні курси, працював вчителем у різних школах, з 1920 р. читав лекції з історії української літератури у Вищому інституті народної освіти, з 1921 р. – курс методики української літератури при цьому ж інституті. З 1922 р. викладав у Київському кооперативному технікумі. У 1917–1920-х рр. – член Всеукраїнської учительської спілки. Автор популярних підручників, які кілька разів перевидавалися: "Хрестоматія з історії української літератури" (1918, 1920), хрестоматія "20–40-ві роки в українській літературі" (1922, 1924), "Українська література" (1922, 1927, 1928), "Підручник історії української літератури" (1924, 1926, 1927, 1929, 1930).

З утвердженням Української Центральної Ради працював у Міністерстві народної освіти, під керівництвом І. Стешенка підтримував українізацію навчання. Про наукові зацікавлення Ол. Дорошкевича у цей час свідчить його стаття "Шевченко на лекціях літератури" (1918). У ній дослідник говорить про Шевченка, як поета національного: "...в його творах можна знайти позитивний матеріал для всіх верств і груп української нації: неграмотний селянин ухватиться за "Наймичку", дівчата за "Катерину", а людина інтелігентна – за все, бо для неї цікаві не тільки голісінький сюжет, а й те в які форми цей сюжет прибрано" [Дорошкевич, 1918, с. 145].

У 1921–1923 рр. Ол. Дорошкевич – співробітник ВУАН. Редактор журналів "Вільна українська школа" (1917–1919), "Життя й Революція" (1925–1927), працював у редколегії Державного видавництва України.

З автобіографії від 28 липня 1940 р. відомо, що Ол. Дорошкевич чотири рази обирався депутатом Київської міської думи, очевидно, більшість із них – при радянській владі [Дорошкевич, 1940, арк. 1].

Першу роботу, присвячену Т. Шевченкові, Ол. Дорошкевич написав ще у студентські роки. Її за підписом С. Дорош було опубліковано 1911 р. в газеті "Рада" (№ 46) під заголовком "Кріпацтво в творах Шевченка". У статті автор звернув увагу на долю талановитих кріпаків, яким пощастило отримати освіту. За свідченнями статистики, молоді люди, розуміючи безвихідність свого становища, часто завершували життя самогубством. Шевченко, який особисто пережив митарства невільної людини, з особливою експресією зобразив кріпацьке життя у своїй творчості, – зауважив дослідник. На думку Ол. Дорошкевича, твори поета на тему кріпацтва мали "величезний гуманізуючий вплив на тодішнє громадянство" [Дорош, 1911, с. 2]. 1911 р. з'явилася друком ще одна замітка Ол. Дорошкевича "Пам'яті М. Добролюбова (17.XI.1861 – 17.XI.1911)" [Дорош, № 260, 1911, с. 2], присвячена 50-й річниці від дня смерті російського критика. У ній окрему увагу приділено аналізу поглядів Добролюбова про творчість Шевченка, якого російський публіцист визнав, як поета цілком народного. Тема взаємин Шевченка із російською інтелігенцією, українсько-російських літературних зв'язків, впливу громадсько-політичних рухів на формування світогляду поета набула особливої популярності та підтримки у вивченні за радянської влади. Ол. Дорошкевич звертався до неї впродовж всього подальшого життя. Його перу належать ще такі розвідки, як: "Шевченко і петрашевці в 40-х рр." ("Шевченко та його доба", 1926, т. 2), "До питання про вплив Герцена на Шевченка" ("Шевченко", 1928, річник 1), "Чернишевський та український літературно-громадський рух" ("Вісті ВУАН", 1928, № 1–3), "Т. Шевченко і український літературний рух" ("Українська література", 1944, № 3–4), "О. І. Герцен" ("Література і мистецтво", 1945, 25 січ.) та ін.

Як відомо, сприятливими для розвитку української науки, як і культури в цілому, стали перші десять років існування Української академії наук (1918–1928), які припали на роки так званої українізації. Значних здобутків у цей час вдалося досяг-

нути літературознавцям, яких навколо себе згуртував С. Єфремов, керівник Комісії для видавання пам'яток новітнього письменства, що діяла при історично-філологічному відділі ВУАН. Ол. Дорошкевич разом із М. Зеровим, А. Лободою, В. Міяковським, М. Новицьким, В. Петровим, П. Руліним належав до нештатних співробітників Комісії, входив до Історично-літературного товариства ВУАН, 1923 р. був його секретарем. Упродовж 1922–1928 рр. участь у роботі товариства взяло понад півсотні літературознавців, зокрема й дослідників творчості Шевченка. З доповідями на шевченківську тематику виступав тут і Ол. Дорошкевич. Результати учених, задіяних у науковому житті академії, друкувалися у виданнях ВУАН, видавництвах ДВУ, "Книгоспілка", "Слово" та ін.

Зокрема, 1921 р. у виданні "Тарас Шевченко" (зб. 1), побачила світ праця Ол. Дорошкевича "Природа в поезії Шевченка" [Дорошкевич, 1921]. У ній дослідник визначив чільне місце природи у творчості поета, встановив головні атрибути пейзажів у його ранніх творах (вітер, Дніпро, море, гори, поле, степ, могили, верби, тощо) та особливості їх відтворення, підкреслив еволюцію Шевченка від поета-романтика до поета-реаліста. Цю статтю науковець вважав однією з найголовніших своїх праць [Наукові праці..., 1927, с. 3].

Методології в шевченкознавстві Ол. Дорошкевич присвятив замітку "Шевченко. Деякі проблеми з шевченкознавства" (1924). У ній вчений відстоює соціологічний метод дослідження життя і творчості Шевченка і відповідно визначає митця "поетом пригноблених клас" та "покріпаченого селянства" [Дорошкевич, 1924, с. 77]. Із застосуванням культурно-історичного та соціологічних методів Ол. Дорошкевич підготував розвідку "Шевченко в соціалістичному оточенні" ("Шевченківський збірник", 1924, т. 1). Дослідник відкинув твердження М. Драгоманова про те, що Шевченкові не вдалося стати громадсько-політичним чи революційним діячем. Навпаки, Ол. Дорошкевич прослідкував вплив молодіжного гуртка петрашевців (перш за все, М. Момбеллі) та О. Герцена на формування світогляду поета. На підтвердження своїх думок літературознавець вказав на текстуальні, стилістичні та лексичні збіги у творах Шевченка

("Прогулка с удовольствием и не без морали", "Я не нездужаю нівроку...", "Юродивий") та О. Герцена ("Крещенная собственность"), а також зачитував щоденник Шевченка із шанобливими згадками про провідного російського письменника і публіциста, звернув увагу на широку лектуру поета, до якої входила і революційна література.

У невеликій статті "Шевченко і наступні літературні генерації" (1926) Ол. Дорошкевич опрацював ритміку Шевченкової поезії, визначивши її силу в народній основі, та розглянув вплив Шевченкового Слова на подальші покоління [Дорошкевич, 1926, с. 3].

1926 р. в "Записках історично-філологічного відділу" (кн. 6–7) було опубліковано знакову у першоджерельній шевченкіані статтю Ол. Дорошкевича "Шевченко в приватному листуванні". У ній дослідник вперше без купюр подав 28 листів 11 адресантів. З них – лист Шевченка до А. Козачковського від 24 лютого 1860 р. (насправді 24 січня [Шевченко, 2003, с. 193], саме ця дата значиться у підготовчих матеріалах Ол. Дорошкевича [Дорошкевич, 1920, арк. 3]), П. Куліша до Шевченка від 7 червня 1858 р., а також епістолярій його сучасників із згадками про поета (А. Козачковського, П. Куліша, В. Тарновського (сина), Л. Тарновської, Г. Галагана, М. Макарова, П. Мокрицького (за припущенням Ол. Дорошкевича – брата управителя канцелярії обер-поліцмейстера в Петербурзі І. Таволги-Мокрицького, знайомого Шевченка), вчителя, приятеля Марковичів І. Дорошенка, О. Русова). Ол. Дорошкевичу належить і першопублікація дарчого напису Шевченка М. Козачковській на "Кобзарі" 1860 р.: "Маріи Степановни Козачковской з чоловіком і дітками. Т. Шевченко". До речі, у Повному зібранні творів: у 12 т. помилково вказано, що вперше цей напис надруковано у виданні "Опис рукописів Т. Г. Шевченка" [Шеченко, 2003, с. 551].

В ІР НБУВ у фондi АН УРСР (од. зб. 12416) зберігається нотатка Ол. Дорошкевича "Маленький додаток до Шевченкових листів" [Дорошкевич, 1920], у якій, крім тексту записки Шевченка до А. Козачковського від 24 січня 1860 р., подано правки до неточно відчитаних місць у листах поета до А. Козачковського від 16 липня 1852 р. та 14 квітня 1854 р., які

потрапили в науковий обіг з першопублікацією цих листів у журналі "Основа" (наприклад, *жизнь* замість неточного *приязнь*, *навіть* замість *на світ* і т. д.).

Того ж 1926 р. (вересень) з'явилася друком ще одна стаття Ол. Дорошкевича "Трагедія самотнього чуття" [Дорошкевич, 1926], присвячена Л. Полусмак. У ній літературознавець подав у перекладі українською мовою (документи цитуються мовою оригіналу) та з деякими скороченнями статтю М. М. Макарова "Последняя любовь Шевченко (из семейного архива)", яку для друку отримав від зятя Макарова І. Голубйова. На основі цих матеріалів Ол. Дорошкевич уточнив час знайомства Шевченка з Ликерою, яке, на думку дослідника, припало на весну 1860 р. Літературознавець встановив, що Ликера була кріпачкою М. Макарова, а не його брата Олександра, як згадує М. Чалий. Водночас учений подав психологічний портрет Шевченкової нареченої і насамкінець розглянув усі можливі причини їхнього розриву, схилившись до свідчень М. Макарова про легковажну поведінку самої Ликери. Водночас Ол. Дорошкевич нагадав, що Шевченкове оточення – О. Куліш, Н. Карташевська, В. Білозерський – від початку знайомства поета з Ликерою застерігали його від намірів одружитися з цією дівчиною. На думку дослідника, такі погляди, почасти зумовлені приналежністю Шевченкових друзів та Ликери до різних суспільних класів, також вплинули на рішення Шевченка щодо одруження.

У листопаді 1926 р. офіційно розпочав свою роботу Інститут Тараса Шевченка. Його появі передувала кількарічна робота Організаційного бюро, до якого разом із І. Айзенштоком, Д. Багалієм, входив і Ол. Дорошкевич. І хоча науковці сподівалися, що Інститут буде засновано в Києві, проте "...Шумський (Олександр Шумський – народний комісар освіти УРСР із 24 вересня 1924 р. до 2 лютого 1927 р. – Г. К.) вирішив його заснувати в Харкові. Я був у Шум[ського], з багатьма говорив, але перспективи дуже сумні. Здається, тут наші (зокрема – мої) плани буде розбито. Не знаю, що можна зробити після такого свинського реприманду – вся наша праця пішла нанівець" (з листа Ол. Дорошкевича до дружини Л. Граціанської, 30–31 березня 1925 р.) [Листи Дорошкевича..., 1925, арк. 21 зв.–22].

Попри те, що Інститут Тараса Шевченка спочатку відкрили в Харкові, тодішній столиці УРСР, через брак наукових кадрів вже невдовзі його філія з'явилася і в Києві. "Справа з Шевченківським Домом, на який з Києва покладено чимало праці, щоб його організувати, і якого Харків забрав до себе, щоб "не дати Києву Шевченка", – розв'язується несподівано. Харків, використавши ідею, не зміг її довести до пуття, і тепер має бути частина установ того Інституту в Харкові, а частина в Києві. Себто виходить так: ви, мужички, працюйте, а ми будемо вами порядкувати. Дотепне рішення", – записав С. Єфремов у своєму щоденнику 24 листопада 1925 р. [Єфремов, 1997, с. 302].

Директором київської філії Інституту Тараса Шевченка призначили Ол. Дорошкевича. Іншим кандидатом на вакансію керівника установи був С. Єфремов, про що відомо із листа Ол. Дорошкевича до І. Айзенштока від 4 червня 1927 р.: "Минулий рік переконав нас, що деяка автономія Київa повинна бути, у противному разі краще припинити всю цю справу – роботи показної не буде. У нас було два варіанти: 1) зав. *філії* – і тоді, очевидно, на чолі мав би стати С. Ол. Єфремов, якщо він погодився б; 2) уповноважений *відділу* – і тут товариші настоюють на моїй кандидатурі. Певна річ, для нас далеко зручніше мати *філію*, далеко зручніше залучити за керівника С. Ол. [Єфремова]" [Лист Дорошкевича..., 1927, арк. 1 зв.]. Спочатку С. Єфремов, як секретар історично-філологічного відділу ВУАН, входив до ради Інституту Тараса Шевченка, хоча й не приховував свого скептичного ставлення до багатьох його співробітників – Ол. Дорошкевича, І. Айзенштока (вчений секретар Інституту Тараса Шевченка у 1926–1931 рр. – Г. К.) і навіть Д. Багалія, відзначаючи їхнє запобігання перед владою [Єфремов, 1997, с. 755].

У той час, як відомо, С. Єфремов разом із співробітниками Комісії для видавання пам'яток новітнього письменства посилено працювали над першим повним академічним зібранням творів Шевченка. І коли у 1927 р. з'явився друком четвертий том із цього зібрання "Щоденні записки (журнал)", то Ол. Дорошкевич був серед тих, хто високо пошанував працю С. Єфремова. Зокрема, його участь (разом із М. Новицьким) у підготовці до

друку тексту щоденника, написанні коментарів та передмови до видання. "Уважна редакція, сумлінні, а здебільша – то і бездоганні з наукового боку статті – хіба це не кращий доказ того, що наша наука в УСРР справді таки розгорнула свою потенціальну силу і береться вже за складні, багатогранні завдання?", – таку оцінку дав Ол. Дорошкевич самій книжці та її упорядникам [Дорошкевич, 1927, с. 3]. Рівень коментарів до щоденника, за спостереженням Ол. Дорошкевича, перевершив найкращі російські академічні видання.

Схвальний відгук про четвертий том повного зібрання творів Шевченка, а також про видання "Поезія" (т. 1–2, 1927) за упорядкуванням С. Єфремова і М. Новицького та шевченкознавчі статті співробітників ВУАН Ол. Дорошкевич вмістив в іншій своїй праці "Шевченкознавство, як науково-громадська проблема" [Дорошкевич, 1928, с. 66]. Разом із тим велику надію Ол. Дорошкевич покладав "...на заснований недавно Науково-Дослідчий Інститут Тараса Шевченка в Харкові, з його філією в Києві, де працюють найвидатніші шевченкознавці та взагалі історики літератури" [Дорошкевич, 1928, с. 66]. Серед аспірантів та співробітників київської філії Інституту – Є. Кирилук (аспірант Ол. Дорошкевича), А. Лебідь, І. Миронець, В. Міяковський, Б. Навроцький, М. Новицький, В. Покальчук, Л. Смілянський. Більшість зазначених осіб разом із Ол. Дорошкевичем та директором Інституту Д. Багалієм і заступником директора С. Пилипенком є на відомій фотографії 1928 р., зробленій у стінах будиночка, у якому зупинявся Шевченко у 1846 р. і де до 1928 р. містилася київська філія Інституту Тараса Шевченка, а із листопада того ж року розпочав працювати Будинок-музей Т. Г. Шевченка (нині – Літературно-меморіальний Будинок-музей Т. Г. Шевченка, пров. Хрещатицький, 8). Очевидно, Ол. Дорошкевич, як керівник установи, доклав чимало зусиль, щоб будинок було передано для наукових потреб. Співробітники київської філії Інституту Тараса Шевченка готували першу експозицію музею. Коли музей було відкрито для відвідувачів, то Ол. Дорошкевич мав намір перевезти до нього на тимчасове експонування шевченківську виставку із харківської Галереї картин Шевченка [Лист Дорошкевича., 1930, с. 1]. На той час

Інститут Тараса Шевченка вже переїхав у будинок, що належав раніше родині Г. Галагана (на розі сучасних вулиць Б. Хмельницького, 7 і Пушкінської, будинок не зберігся).

У дослідницькій роботі Дорошкевич-шевченкознавець зосередив увагу на вивченні переказів про поета, які побутували серед селян здебільшого на Черкащині у 1920-х рр. Навіть записав кілька таких свідчень. Результатом напрацювань дослідника стала стаття "Шевченко в селянських переказах", яку він оприлюднив у третьому номері журналу "Життя й Революція" за 1929 р. [Дорошкевич, 1929]. На початку статті Ол. Дорошкевич проаналізував читацьку аудиторію Шевченка та зауважив, як здобуток радянської влади, появу масового читача творів поета.

В основній частині статті дослідник класифікував перекази про Шевченка на дві групи – біографічні та фантастичні (близькі до фольклору). Усі вони, відзначив Ол. Дорошкевич, підтверджують глибокий інтерес до особи поета. Серед типових сюжетів про Шевченка Ол. Дорошкевич відзначив такі: ночівля поета в тому чи іншому селі, переправа до Трахтемирова через Дніпро, про перебування Шевченка у М. Максимовича в Прохорівці, садіння верби. Сам Ол. Дорошкевич подав у статті записи чотирьох переказів, зібраних на батьківщині Шевченка. Дослідник і директор київської філії Інституту Тараса Шевченка виношував задум сфотографувати всі пам'ятки та місця, що їх міг бачити митець.

У ці роки Ол. Дорошкевич багато працює над вивченням літератури XIX ст. – досліджує творчість Марка Вовчка та Пантелеймона Куліша, видає з власними передмовами твори І. Карпенка-Карого, О. Кобилянської, П. Куліша, В. Самійленка, І. Франка. Під керівництвом Ол. Дорошкевича було надруковано і твори Шевченка для масового читача – для двох таких книг "Катерина" (1927, 1928, 1930) та "Марина" (1929, 1930) Ол. Дорошкевич написав передмови.

Наприкінці 1920-х рр. розпочався процес згортання українізації – друкувати наукові праці, позбавлені ідеологічних впливів радянської влади, ставало дедалі важке. На весні 1929 р. було організовано відверте цькування С. Єфремова.

Після арештів української інтелігенції у сфальсифікованій справі "Спілки визволення України", Ол. Дорошкевич очолив збори колективу ВУАН, скликаних з приводу викриття СВУ, та виступив із обвинувальною промовою діяльності академіка, віце-президента ВУАН С. Єфремова. Після його ув'язнення, робота над повним зібранням творів Шевченка припинилася (залишився не видрукований восьмий том мистецької спадщини Шевченка, який готував Ол. Новицький).

У 1930 р. побачила світ збірка Ол. Дорошкевича "Етюди з шевченкознавства", до якої увійшли доопрацьовані і дещо ідеологічно відкориговані статті 1920-х рр. Цикл із шести статей розпочинається розлогою розвідкою "Сучасний стан шевченкознавства", у якій автор подав докладний огляд всіх найголовніших праць з шевченкознавства за десять років радянської влади. У передмові до видання Ол. Дорошкевич визначив цей час як "переходова доба" із плюралізмом методології досліджень [Дорошкевич, 1930, с. 4], а у самій статті окреслив головні напрямки, у яких розвивалася біографічна шевченкіана: вивчення доби Шевченка, історії Шевченкового краю, оточення поета, його лектури, Кирило-Мефодіївського братства. Цікаво, що Ол. Дорошкевич наголосив на потребі опрацювання матеріалів до майбутньої біографії поета "Труди і дні". Як відомо, цю працю вдалося реалізувати літературознавцю П. Журу. Його книжка "Труды и дни Кобзаря" побачила світ у 1996 р. (видання українською мовою з'явилося у 2003 р.).

Частину статті "Сучасний стан шевченкознавства" Ол. Дорошкевич присвятив питанню текстологічного вивчення творів Шевченка. Найбільшим здобутком у шевченківській текстології Ол. Дорошкевич називає "Кобзар" за упорядкуванням І. Айзенштока і М. Плевако (1925) та "Поезія" (т. 1–2, 1927) за упорядкуванням С. Єфремова, М. Новицького. Підготовку нового видання Шевченкових творів Ол. Дорошкевич радив розпочати із зосередження всіх автографів поета в Інституті Тараса Шевченка.

У студіюванні Шевченкової творчості Ол. Дорошкевич відзначив такі напрацювання: статті соціологічного напрямку (В. Коряк, А. Річицький), дослідження стилю, форми і ритміки Шевченкових віршів (Л. Білецький, Б. Якубський, С. Смаль-

Стоцький, Б. Навроцький, П. Филипович, В. Щепотьєв), вивчення Шевченкової мови (І. Огієнко, О. Синявський, М. Сулима).

В останніх підрозділах цієї розлогої розвідки Ол. Дорошкевич окреслив здобутки у вивченні розвитку взаємин Шевченка із російською інтелігенцією, його художньої та прозової спадщини.

Завершується стаття традиційним для початку 1930-х рр. твердженням дослідника про найближчий розквіт шевченкознавства "під прапором марксистської ідеології" [Дорошкевич, 1930, с. 53].

До збірника також увійшли такі статті: "Петербурзьке оточення молодого Шевченка", "Шевченко і фур'єристи в 40-х рр.", "До питання про Герценів вплив на Шевченка", "Природа в Шевченковій поезії", "Трагедія самотнього чуття". Про ці дослідження літературознавця йшлося вище, тому тут на них не зупиняємося.

Вихід книжки у світ, попри підтримку автором радянської влади, був зустрінутий неприхильно. На помилки в роботі літературознавця вказував І. Лакиза у статті "Переходовий марксизм" Ол. Дорошкевича [Лакиза, 1931, с. 38–32]. Навіть через кілька років різко критикувати видання продовжив П. Колесник: "«Етюди з шевченкознавства» проф. Дорошкевича не роблять кроку до марксистського літературознавства, навпаки автор збірки обома ногами стоїть на ґрунті "буржуазного шевченкознавства" і з його позицій обстрілює своїх супротивників" [Колесник, 1937, с. 226].

Ол. Дорошкевич ще у 1931 р. виступив із покайнням. У журналі "Літературний архів" (ч. IV–V) він опублікував "Автореферат проф. О. К. Дорошкевича з приводу його книги «Етюди з шевченкознавства»".

2 листопада 1931 р. Ол. Дорошкевич у листі до директора Інституту Тараса Шевченка Д. Багалія повідомив про своє тверде рішення залишити посаду директора київської філії: "...я *твердо вирішив покинути директорування*. Наша партгрупа мене не пускає (що мене дуже тішить, бо свідчить, що моя п'ятирічна праця чогось варта), але я *фізично* не можу очолювати установу далі. Отже я дуже прошу Вас підтримати моє клопотання в Президії і Секторі науки. Повірте, що на даному

етапі це єдиний для мене вихід" (тут і далі – виділення курсивом Ол. Дорошкевича. – Г. К.) [Лист Дорошкевича..., 1931, арк. 9 зв.].

Ол. Дорошкевич повернувся до наукової роботи у ВУАН, де очолив Комісію промислової доби та капіталізму, створеної на зміну Комісії для видавання пам'яток новітнього письменства. Упродовж 1931–1932 рр. він виступив із критикою наукового методу роботи багатьох своїх колег: М. Грушевського, А. Кримського, М. Могилянського, М. Новицького (очевидно, під тиском Ол. Дорошкевича із самокритичною доповіддю виступив і М. Новицький, його тези доповіді зберігаються в ІЛ в особовому фонді Ол. Дорошкевича – ф. 160, од. зб. 12), В. Перетца, Ф. Савченка [Протоколи допиту..., 1933, арк. 39–40 зв.]. Згодом Ол. Дорошкевич згадував, що реакція наукової спільноти була однозначною – із ним відмовилися підтримувати будь-які стосунки, багато хто навіть не подавав руку [Протоколи допиту..., 1933, арк. 37 зв.].

В умовах цілковитого повороту до марксо-ленінської ідеології, розпочалася робота над новим повним зібранням творів Шевченка, яке мало вийти до 125-річчя від дня народження поета. Створений з цієї нагоди Редакційний Комітет видання очолив Д. Багалій (помер у квітні 1932 р.), заступниками призначили М. Христового та Ол. Дорошкевича.

Того ж року з'явилася друком фундаментальна праця Ол. Дорошкевича "Принципи організації тексту Шевченкової поезії" [Дорошкевич, 1932], а самого автора було премійовано як кращого співробітника ВУАН.

Статтю Ол. Дорошкевич розпочав із критичного огляду найважливіших видань "Кобзаря" Шевченка і обґрунтував необхідність підготовки нового видання його поетичних творів. Дослідник знову звернувся до проблеми розпорошеності Шевченкових рукописів, які на той час зберігалися у різних архівах та приватних колекціях (переважно у Києві, Чернігові та Харкові), що викликало додаткові труднощі під час підготовки творів до друку. Підготовку Шевченкових текстів суттєво полегшили б фото всієї архівної шевченкіани, право брати автографи в Інститут Тараса Шевченка на тривалий час, колекція усіх видань "Кобзарів", – підсумовує дослідник. Крім

того, на початку 1930-х рр. уже не вистачало кваліфікованих текстологів, які були б поза звинуваченням в "буржуазному націоналізмі" та з належним рівнем підготовки. "Пролетарські кадри, озброєні марксо-ленінською теорією не хочуть іти на цю марудну роботу" [Дорошкевич, 1932, с. 186], – доходить висновку Ол. Дорошкевич.

У статті "Принципи організації тексту Шевченкової поезії" науковець запропонував власний погляд на підготовку до друку Шевченкових творів. Крім традиційних критеріїв, як наприклад, брати до уваги наміри й бажання автора, завжди надавати перевагу автографам перед копіями, Ол. Дорошкевич пропонує вживати не традиційну назву "Кобзар", а "Поезія Т. Шевченка". Ця назва більше відповідала б волі самого автора, адже саме такий заголовок дав Шевченко у рукописі, поданому до Петербурзького цензурного комітету 1859 р. Під час вибору основного тексту того чи іншого твору Шевченка Ол. Дорошкевич радить враховувати ту редакцію, яку автор підготував до друку, або яку він вважав за остаточно викінчену, а не останню. Не оминув дослідник і соціологічний критерій: "серед варіантів однотипних ми повинні вибирати ті, які мають виразнішу соціальну ефективність..." [Дорошкевич, 1932, с. 190].

Цікавим є бачення дослідника щодо особливостей відбору та розташування поетичних творів Шевченка у виданнях. В основу видань Шевченкової поезії Ол. Дорошкевич запропонував покласти прижиттєві збірки, а не альбомний, хронологічний чи жанрово-хронологічний принципи. До окремих (циклізованих) збірок дослідник зараховує "Кобзар" 1840 р., "Чигиринський Кобзар і Гайдамаки" (1842), рукопис "Три літа", цикл віршів "В казематі", "Більшу книжку". Труднощі в Ол. Дорошкевича викликала "Мала книжка", тексти якої до друку не призначалися. Учений розглядає цей рукопис як чернетку, хоча й погоджується, що до так званої захлавленої книжки, крім кількох закреслених віршів, увійшло 43 завершені та важливі для вивчення твори.

Ол. Дорошкевич пропонує друкувати поезії Шевченка за такими розділами: 1. "Чигиринський Кобзар і Гайдамаки"

1844 р.; 2. "Вірші 1838–1843 рр.", що не увійшли до "Кобзаря": "Причинна", "На вічну пам'ять Котляревському...", "Гамалія" та ін.; 3. "Три літа"; 4. Передмова до так званого "Другого Кобзаря". Поєми "Лілея", "Русалка", "Відьма"; 5. "В казематі. Моїм союзникам посвящаю"; 6. "Вірші 1847–1850 рр." (За "Більшою книжкою" з умовною назвою "Лічу в неволі дні і ночі..." (такий заголовок на думку Ол. Дорошкевича точніший, ніж "Невольничча поезія", вжитий у виданні "Поезія" 1927 р.); 7. "Вірші 1857–1861 рр."; 8. "Вірші невикінчені і принагідні, уривки" ("Мар'яна-черниця", "Юродивий", "Царі" ("Старенька сестро Аполлона...")), поетичні рядки з листів, твори з "Малої книжки", тощо) [Дорошкевич, 1932, с. 197].

Подібні міркування Ол. Дорошкевич висловив і у статті "Подбаймо за повне, науково-перевірене видання творів Т. Шевченка" [Дорошкевич, 1932, с. 1]. В обох статтях Ол. Дорошкевич наголосив на проблемі правопису і пунктуації у виданнях Шевченкових творів, прочитанні окремих слів і рядків. Дослідник заперечив відтворення видавцями окремих присвят Шевченка, які поет сам викреслив (наприклад, Є. Гребінці, П. Петровський, П. Мартосу), відстоював збереження усіх авторських наголосів (наприклад, "А то ж не діждешся його, // Того писанія святого, // Святої правди ні від ко́го // Та й ждять не має од ко́го"), вимагав враховувати графіку розташування кожного Шевченкового рядка, схилявся до думки, що заголовки-криптоніми (Г. З., П. С., Н. Т.) до Шевченкових поезій варто друкувати розшифрованими, а не авторські назви слід відкинути зовсім ("Полякам", "Марина", "Сотник").

Ревізія усіх Шевченкових автографів допомогла б виправити хиби, допущені попередніми упорядниками, а також сприяла б виявленню власне Шевченкових описок. Свої міркування Ол. Дорошкевич підтвердив конкретними прикладами, які на прохання дослідника підготувала В. Плахотишина. Зокрема, у виданні "Поезія" (1927 р., т. 1) помилково надруковано: "А в мене діти не кричать, // І жінки немає" замість "А в мене діти не кричать // І жінка не лає" ("Сон (Комедія)") [Дорошкевич, 1932, с. 198], або у поемі "Княжна" рядки: "Ніхто

не знає, що діється // В нас на Україні" ("Поезія" 1927 р., т. 2) чи "І хто не знає, що діється // В нас на Україні" ("Кобзар", 1925 р.), Ол. Дорошкевич пропонує замінити на: "Бог не знає, що діється // В нас на Україні" (правка не обґрунтована) [Дорошкевич, 1932, с. 199]. У списку І. Лазаревського: "Остались Шашелі: гризуть, // Жруть і тлять старого діда... // А от коріння тихо, любо // Зелене корінне ростуть..." послідовно виправлено на: "Остались шашелі: гризуть, // Жеруть і тлять старого дуба... // А од коріння тихо, любо // Зелені парості ростуть..." [Дорошкевич, 1932, с. 205].

У 1932 р. Ол. Дорошкевич розробив та оприлюднив у "Бюлетні Комітету для видання творів Т. Г. Шевченка при II відділі ВУАН" (1933, № 1) план-проспект повного зібрання творів Шевченка. Згідно із проспектом, видання планувалося надрукувати у XV т. Крім творчої спадщини Шевченка, до зібрання мали увійти автографи поета, відтворені цинкографічним способом (т. X), матеріали для біографії Шевченка (документи, дослідження про оточення митця, історію батьківщини, т. XI), біографія Шевченка (т. XII), мемуари та епістолярій про поета (т. XIII), марксо-ленінська оцінка його творчості (т. XIV), бібліографія шевченкіани з анотаціями (т. XV).

У "Бюлетні Комітету для видання творів Т. Г. Шевченка при II відділі ВУАН", крім самого проекту зібрання, Ол. Дорошкевич вмістив також замітку "Організація тексту поезій", у якій ще раз зосередив увагу на принципах друку віршів Шевченка, наголосивши на потребі включити до видання і всі варіанти його творів. Із звіту Ол. Дорошкевича за 1932 р. відомо, що він на кінець року опрацював текст першого тому повного зібрання творів Шевченка [Звіт про роботу..., 1932, арк. 2].

Здійснити видання планувалося впродовж п'яти років. Однак вже невдовзі стало очевидно, що виконати такий обсяг роботи не вдасться. До ювілею Шевченка з'явилося тільки два перші томи повного зібрання. Готувалися вони до друку вже за проектом М. Новицького, який на прохання Ол. Дорошкевича та Є. Шаблювського, ще раз зв'язав поезії Шевченка за автографами.

Попри підтримку Ол. Дорошкевичем радянської влади, 24 лютого 1933 р. його було заарештовано у власній квартирі по

вул. Пятакова, 61 (кв. 9, нині вул. Саксаганського) [Ордер на арешт., 1933, арк. 3]. Приводом для арешту літературознавця стало звинувачення у контрреволюційній діяльності за статтями 54–11, 54–13. На час слідства Ол. Дорошкевич перебував у спецкорпусі Державного політичного управління № 1 (Харків) [Постанови про початок., 1933, арк. 1 а]. Постанова про початок слідства від 28 березня 1933 р.). Вдома на дослідника залишилися чекати матір, дружина Л. Граціанська та син Костянтин.

Допити Ол. Дорошкевича тривали із 2 травня до 21 серпня 1933 р. Ув'язнений відразу визнав методологічні помилки в науковій роботі, підтвердив співпрацю з "буржуазним націоналістом" М. Грушевським, причетність до Братства української державності (1921–1923) і навіть Української військової організації [Протоколи допиту., 1933, арк. 82–83]. Книжку поезій Шевченка "Твори: у 3 т.", надруковану у видавництві "Література і мистецтво" у 1933 р. за редакцією і текстологічними принципами Ол. Дорошкевича, було вилучено з наукового обігу.

Під час слідства Ол. Дорошкевич кілька разів звертався до Колегії Державного політичного управління УРСР з покаяльними листами (записи від 20 березня 1933 р. [Покаяльні листи., 1933, арк. 5–10], 29 березня 1933 р. [Покаяльні листи., 1933, арк. 31–33], 25 червня 1933 р. [Покаяльні листи., 1933, арк. 43–44 зв.]). У листі за червень місяць (число відсутнє) Ол. Дорошкевич свідчив: "Я рассказал следствию все, о чем меня спрашивали; я и впредь буду говорить обо всем, не щадя никого. Но я физически не могу говорить того, чего не знаю, и в этом причина кажущегося упорства... Я принес перед пролетарской властью полное искреннее рассказание, я хочу выйти из ГПУ (Главное политическое управление. – Г. К.), как из хорошей политической школы, психологически обновленным для дальнейшей работы" [Покаяльні листи., 1933, арк. 46 зв.].

Ол. Дорошкевич звернув увагу слідчих і на стан свого здоров'я. Він мав ваду серця, нервові розлади та ще до арешту перехворів черевним тифом [Анкета обмінюемого, 1933, арк. 4].

17 вересня 1933 р. слідство у справі Ол. Дорошкевича було припинено. Відповідну довідку підписали уповноважений слід-

чої групи [М.] Проскуряков, начальник II Секретно-політичного відділу Державного політичного управління УРСР (далі – СПВ ДПУ УРСР) [О.] Шерстов, начальник СПВ ДПУ УРСР [Б.] Козельський [Постанови про початок.., 1933, арк. 156].

3 листопада 1933 р. справу Ол. Дорошкевича внесено до переліку закритих [Постанови про початок.., 1933, арк. 158].

З автобіографії Ол. Дорошкевича відомо, що у 1934 р. він якийсь час працював редактором художнього відділу київської Кінофабрики, того ж року виїхав на Урал [Дорошкевич, 1940, арк. 1]. 25 жовтня 1934 р. був призначений виконуючим обов'язки професора російської літератури в Удмуртському державному педагогічному інституті. Упродовж 1935–1937 рр. отримував премію кращого співробітника. З 1 лютого 1938 р. читав курс російської літератури у Свердловському державному педагогічному інституті, а вже 25 лютого того ж року призначений деканом факультету російської мови і літератури. 11 червня 1938 р. вченому присвоєно звання професора російської літератури. З 1 вересня 1939 р. Ол. Дорошкевич – професор і завідувач кафедри російської літератури Рязанського державного педінституту.

Про цей період життя Ол. Дорошкевича розповідають листи до дружини Л. Граціанської. Наприклад, із листа від 28 вересня 1939 р. дізнаємося і про його працю над шевченківською темою: "Люба, у меня к тебе небольшая просьба: вышли мне заказной бандеролью некоторые книги, если это тебя не затруднит. Я взял тему – "Идея славянского единения в поэзии Т. Шевченко", но литературы во время пребывания в Москве, по оплошности, не взял. Очень прошу тебя выслать: 1) советское изд. Шевченка с примечаниями (укр.), первая часть, где "Дружное послание" и "Єретик або Іван Гус"; 2) сборники со статьями, где трактуется та же тема. Мое досадное заболевание неделю тому назад перепутало все мои планы и намерения. Сижу в своей комнате. 10°! Холодно, неуютно! Я сильно кашляю. Тоска невероятная. О многом, быть может, я сейчас сожалею, но силою вещей попал в такой круг, разорвать который очень трудно. Но и так, в колебании и сомнении, жить невозможно. Ал. [Дорошкевич, 1939].

Крепко благодарен тебе за теплый дружеский прием, который меня так растрогал" [Листи Дорошкевича, 1925, арк. 47–47 зв.].

З іншого листа від 22 червня 1941 р. відомо, що Ол. Дорошкевич отримав запрошення на посаду викладача в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка, але повернення в Київ, за яким сумував дослідник, довелося відкласти у зв'язку із початком німецько-радянської війни [Дорошкевич, 1918, арк. 57 зв.].

Першою публікацією Ол. Дорошкевича після переїзду в столицю УРСР стала стаття "На берегах Неви. До 240-річчя від дня заснування Петербурга–Ленінграда", присвячена петербурзькому оточенню Шевченка і водночас сповнена захоплення самим містом і його одіозними творцями [Дорошкевич, 1943, с. 29–38].

Задум дослідити ідею слов'янської єдності у Шевченка вилився у статтю "Шевченко і слов'янський світ" [Дорошкевич, 1945, с. 3]. Така тема була ідеологічно вигідною, адже давала можливість не тільки розкрити обізнаність Шевченка із працями слов'янських "будителів" П.-Й. Шафарика і Я. Коллара, а й демонструвала вигідну радянській політиці начебто першість російської влади, під покровом якої у реаліях ХІХ ст. розглядали єдність слов'ян кирило-мефодіївці.

Взаємозв'язки творчості Шевченка і А. Міцкевича Ол. Дорошкевич окреслив у статті "Два поети" (1945). Дослідник зосередив увагу не тільки на можливі шляхи взаємопізнання їхньої творчості, підкресливши вплив поеми А. Міцкевича "Дзяди" на появу поеми Шевченка "Сон", а й слушно наголосив: "Випадки навіть певної подібності в сюжетах і мотивах частіше можна пояснити спільним для обох поетів джерелом – фольклором або безпосередніми життєвими спостереженнями" [Дорошкевич, 1945, с. 3].

Попри постійну заклопотаність науковою роботою – Ол. Дорошкевич очолив відділ української літератури ХІХ ст. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР та кафедру української літератури в Київському університеті, працював над дисертацією про Марка Вовчка, – літературознавець відчував внутрішню тривогу. Своїми сумнівами і душевними переживаннями він ділився із друзями, зокрема, і Л. Граціанською, яка на

той час працювала і мешкала в Москві: "Я просто не розумію, Любов Миколаївна: або я зробився дурнішим і непотрібним нікому або всі ми знервувалися до нестями або... словом, я сам не знаю, що ми робимо і куди йдемо. І тільки випадково зустрівши Чепігу і побалакавши з ним, я трохи якось очуняв" [Листи Дорошкевича..., 1925, арк. 67].

У 40-х рр. ХХ ст. Ол. Дорошкевича запросив до співпраці М. Рильський. Тоді готувалося до друку російськомовне видання "Кобзаря" у перекладі Максима Тадейовича та М. Ушакова. У ЦДАМЛМ України зберігається машинопис коментарів до видання з правками Ол. Дорошкевича [Дорошкевич, 1944–1946, арк. 1–40]. Примітки історико-культурного напрямку відбивають ідеологічні віяння того часу. Наприклад, постать Б. Хмельницького тут прокоментовано так: "...великий украинский гетман, возглавивший восстание украинского народа против польской шляхты и приведший его к объединению с великим русским народом на Переяславской Раде 1654 г." [Дорошкевич, 1944–1946, арк. 18]. Трапляються окремі неточності й у даних фактографічного ряду. Наприклад, долю Оксани Коваленко, дитячого кохання Шевченка, тут пов'язано із віршем "Ми вкупочці колись росли...", головна героїня якого стає покриткою. Натомість з архівних джерел достеменно відомо, що Оксана вийшла заміж у с. Пединівку за М. Сороку, разом подружжя виховало кількох дітей [Шевченківська енциклопедія, 2012, с. 422].

Окремі коментарі Ол. Дорошкевича до Шевченкових творів містять також недатовані "Замітки про твори Т. Г. Шевченка", що зберігаються в ІЛ (ф. 160, од. зб. 3). Крім поезії "Ми вкупочці колись росли...", літературознавцем прокоментовано поезію "І виріс я на чужині..." та поему "Чернець". Цікавим є спостереження Ол. Дорошкевича про джерело написання поеми, а саме – народний переказ про запорожців, вміщений у газеті "Киевские губернские ведомости" (1847, № 1, 3 січн.), яку міг читати Шевченко [Замітки про твори..., с. 2]. Як відомо, варіант цієї історії з уст Шевченка записав П. Куліш [Шевченко, 2003 с. 329–330].

Останньою працею дослідника у шевченкознавстві стала стаття "Деякі нові факти про перебування Шевченка на Аральському морі (листи О. І. Бутакова до О. І. Макшеева)" [Дорошкевич, 1946, с. 166–173]. У ній учений опублікував дружні листи О. Бутакова до О. Макшеева від 16 грудня 1846, 17 березня 1847 (з Раїма в Оренбург) та лист з орієнтовною датою 1851 р. з Оренбурга в Раїм про перебування О. Бутакова в цьому краї.

1 квітня 1946 р., через кілька днів після захисту докторської роботи про творчість Марка Вовчка, Ол. Дорошкевич відійшов у засвіти. Похований на Байковому кладовищі.

Посмертно побачили світ книги Ол. Дорошкевича "Реалізм і народність української літератури ХІХ ст." (1986, підготовлена за консультаціями сина Володимира Дорошкевича), "Підручник історії української літератури" (1991), у яких окремі розділи присвячено вивченню творчості Шевченка.

Архівна колекція документів Ол. Дорошкевича формувалася впродовж 1970–1990-х рр. На сьогодні порівняно невеликі за кількістю документів особові фонди вченого представлені у трьох архівах – ЦДАМЛМ України (ф. 549, оп. 1, 26 од. зб.), ІЛ (ф. 160, 13 од. зб.) та ІР (ф. 315, 82 од. зб.). Крім матеріалів до життєпису (варіанти автобіографії, епістолярій, іконографія) та наукових праць дослідника з історії літературознавства ХІХ ст., окрему частину документів становлять зібрані Ол. Дорошкевичем документальні першоджерела та матеріали інших авторів. Зокрема, в архівній шевченкіані Ол. Дорошкевича відклалися бібліографія про Шевченка (ІЛ, ф. 160, од. зб. 7, 15 арк.), машинописна копія фрагменту справи "Дело канцелярии министра народного просвещения... о дозволении художнику Т. Шевченко напечатать новым изданием соч. "Кобзарь" и «Гайдамаки»" (ІЛ, ф. 160, од. зб. 10, 33 арк.), уривки окремих поезій Шевченка з помітками Ол. Дорошкевича (ЦДАМЛМ України, ф. 549, од. зб. 17, 11 арк.) тощо.

Ол. Дорошкевич пропрацював в українському літературознавстві близько 30 років, упродовж яких проявив себе як дослідник і організатор науки. Широке визнання таланту Ол. Дорошкевича відбулося за Центральної Ради, тоді в уряді

І. Стешенка він опікувався українізацією освіти. На початку 1920-х рр. Ол. Дорошкевич багато часу присвятив педагогічній роботі і одночасно співпрацював з ВУАН під керівництвом С. Єфремова – у Комісії для видавання творів новітнього письменства та Історико-літературному товаристві. В історію літературознавства Ол. Дорошкевич увійшов як "одним із фундаторів радянського шевченкознавства" [Шевченкознавство..., 1975, с. 181]. У найпродуктивніший період – 1920-ті рр. Ол. Дорошкевич долучився до організації Інституту Тараса Шевченка, з 1926 р. очолив його київську філію, взяв участь у створенні першої експозиції Будинку-музею Тараса Шевченка. Під керівництвом Ол. Дорошкевича було написано ряд досліджень з історії української літератури ХІХ ст., зокрема й про Шевченка, видано окремі твори українського поета для широкого кола читачів. Ол. Дорошкевич був серед тих, хто розпочинав підготовку другого повного зібрання творів Шевченка. Попри підтримку радянської влади і гостру критику колег за відсутність у їхніх працях марксистсько-ленінської ідеології, вчений не уникнув арешту. Його праці, написані із застосуванням історико-культурного, соціологічного, подекуди з нахилом до вульгарного соціологізму методів, охоплюють найяскравіші постаті і твори української літератури ХІХ ст., крім Шевченка, – творчість П. Куліша, Марка Вовчка, І. Франка та ін. У шевченкознавчому доробку Ол. Дорошкевича – статті, присвячені становленню шевченкознавства як науки, вивченню взаємин Шевченка з провідними російськими діячами, його оточення, текстології Шевченкових творів, епістолярних та мемуарних джерел шевченкіани. Подальше цілісне дослідження здобутків усіх шевченкознавців 1920–1930-х рр. із залученням першоджерел та архівних матеріалів сприятиме належному та об'єктивному висвітленню внеску вчених у розвиток шевченкознавчої науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Анкета обвиняемого [Ал. Дорошкевича], февраль 1933 г. // ЦДАГО. – Ф. 263. – оп. 1. – Од. зб. 44590. – Арк. 4–4 зв.
- Дорош С. Кріпацтво в творах Шевченка / С. Дорош // Рада. – 1911. – № 46. – С. 2.

Дорош С. Пам'яті М. Добролюбова (17.XI.186–17.XI.1911) / С. Дорош // Рада. – 1911. – № 260. – С. 2.

Дорошкевич Ал. Личное дело, 4 марта 1923 г. / Ал. Дорошкевич // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Од. зб. 2270. – Арк. 7, 10.

Дорошкевич О. Етюди з шевченкознавства: зб. ст. / О. Дорошкевич. – Х. ; К., 1930. – 208 с.

Дорошкевич О. К. Автобіографія, 28 липня 1940 р. / О. К. Дорошкевич // ЦДАМЛМ України. – Ф. 549. – Оп. 1. – Од. зб. 7. – Арк. 1–1 зв.

Дорошкевич О. К. Автореферат проф. О. К. Дорошкевича з приводу його книги "Етюди з шевченкознавства" / О. К. Дорошкевич // Літературний архів. – 1931. – Ч. IV–V. – С. 173–187.

Дорошкевич О. К. Реалізм і народність української літератури XIX ст. / О. К. Дорошкевич // АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1986. – 312 с.

Дорошкевич Ол. Анкетний листок наукового співробітника, 12.04.1927 р. / Ол. Дорошкевич // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Од. зб. 2270. – Арк. 1, 5.

Дорошкевич Ол. Два поети / Ол. Дорошкевич // Літературна газета. – 1945. – 29 листоп. – С. 3.

Дорошкевич Ол. Деякі нові факти про перебування Шевченка на Аральському морі (листи О. І. Бутакова до О. І. Макшеева) / Ол. Дорошкевич // Вітчизна. – 1946. – № 3. – С. 166–173.

Дорошкевич Ол. Замітки про твори Т. Г. Шевченка / Ол. Дорошкевич // ІЛ. – Ф. 160. – Од. зб. 3. – Арк. 1–3 зв.

Дорошкевич Ол. Маленький додаток до Шевченкових листів, 1920-ті рр., автограф / Ол. Дорошкевич // ІР НБУВ. – Ф. X. – Од. зб. 12416. – Арк. 1–5.

Дорошкевич Ол. На берегах Неви: до 240-ліття з дня заснування Петербурга – Ленінграда / Ол. Дорошкевич // Україна. – 1943. – № 3. – С. 29–38.

Дорошкевич Ол. Новий Шевченко / Ол. Дорошкевич // Пролетарська правда. – 1927. – 11 берез. – С. 3.

Дорошкевич Ол. Підручник історії української літератури / Ол. Дорошкевич. – К., 1929. – 351 с.

Дорошкевич Ол. Подбаймо за повне, науково-перевірене видання творів Т. Шевченка / Ол. Дорошкевич // За радянську академію. – 1932. – № 14. – С. 1.

Дорошкевич Ол. Примітки до зб. Шевченка Т. Г. "Кобзарь" в російському перекладі Ушакова М. М., Рильського М. Т., 1944–1946 / Ол. Дорошкевич // ЦДАМЛМ України. – Ф. 549. – Оп. 1. – Од. зб. 5. – 40 арк.

Дорошкевич Ол. Принципи організації тексту Шевченкової поезії / Ол. Дорошкевич // Життя й Революція. – 1932. – Кн. VI–VII. – С. 186–206.

Дорошкевич Ол. Природа в поезії Шевченка / Ол. Дорошкевич // Тарас Шевченко: зб. – К., 1921. – С. 77–93.

Дорошкевич Ол. Трагедія самотнього чуття (Шевченко й Ликера) / Ол. Дорошкевич // Життя й Революція. – 1926. – № 9. – С. 73–89.

Дорошкевич Ол. Шевченко в приватному листуванні / Ол. Дорошкевич // Зап. іст.-філол. від. УАН. – 1926. – Кн. 7–8. – С. 369–385.

Дорошкевич Ол. Шевченко в селянських переказах / Ол. Дорошкевич // Життя й Революція. – 1929. – Кн. 3. – С. 110–115.

Дорошкевич Ол. Шевченко в соціалістичному оточенні / Ол. Дорошкевич // Шевченківський збірник. – К., 1924. – Т. 1. – С. 42–75.

Дорошкевич Ол. Шевченко. Деякі проблеми з шевченкознавства / Ол. Дорошкевич // Рад. освіта. – 1924. – № 3–4. – С. 74–85.

Дорошкевич Ол. Шевченко і слов'янський світ / Ол. Дорошкевич // Рад. Україна. – 1945. – 10 берез. – С. 3.

Дорошкевич Ол. Шевченко й наступні літературні генерації / Ол. Дорошкевич // Пролетарська правда. – 1926. – 10 берез. – С. 3

Дорошкевич Ол. Шевченко на лекціях літератури / Ол. Дорошкевич // Вільна укр. шк. – 1918. – № 7. – С. 130–145.

Дорошкевич Ол. Шевченкознавство, як науково-громадська проблема / Ол. Дорошкевич // Глобус. – 1928. – № 5. – С. 66.

Єфремов С. Щоденники. 1923–1929. – К., 1997. – 848 с.

(Бібліотека газети "Рада". Мемуари). Звіт про роботу редакційного комітету для видання Шевченківських творів при II відділі ВУАН від 1 січня до 1 грудня 1932 р. за підписом заст. редакц. коміт. Ол. Дорошкевича, 9 листопада 1932 р. // ЦДАМЛМ України. – Ф. 1. – Архів М. М. Новицького. – Оп. 1. – Од. зб. 368. – Арк. 1–8.

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 1926–2001. Сторінки історії / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2003. – 592 с.

Колесник П. Під забралом академічного об'єктивізму, 1 січня 1937 р. / П. Колесник // ІР НБУВ. – Ф. X. – Од. зб. 14580. – Арк. 226–240.

Лакиза І. "Переходовий марксизм" Ол. Дорошкевича / І. Лакиза // Літ. архів. – 1931. – Ч. 1/2. – С. 38–50.

Лист Дорошкевича Ол. до Айзенштока І. від 4 червня 1927 р. // ІЛ. – Ф. 182, в опрацюванні. – Арк. 1–2.

Лист Дорошкевича Ол. до Багалія Д. від 2 листопада 1931 р. // ІР НБУВ. – Ф. І. – Од. зб. 45733. – Арк. 9–10.

Лист Дорошкевича Ол. до Новицького М. від 2 квітня 1930 р. // ІР НБУВ. – Ф. XXXVII. – Од. зб. 1445. – Арк. 1–1 зв.

Листи Дорошкевича Ол. до Граціанської Л., 30–31 березня 1925 р., 28 вересня 1939 р., 22 червня 1942 р., [1940-ві рр.] // ЦДАМЛМ України. – Ф. 549. – Оп. 1. – Од. зб. 8. – Арк. 18–22зв., 47–47 зв., 57–58, 66–67 зв.

Наукові праці Ол. Дорошкевича (найголовніші), 8 квітня 1927 р. // ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 12. – Од. зб. 2270. – Арк. 2–4.

Одарченко П. Тарас Шевченко в радянській літературній критиці (1920–1960) / П. Одарченко // Світи Тараса Шевченка: зб. ст. : до 175-річчя з дня народж. поета. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1991. – С. 348–409.

Ордер на арешт Дорошкевича Ол. № 1026 від 23 лютого 1933 р. // ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Оп. 44590. – Арк. 3.

Павличко С. Моделі шевченкознавства в радянській і не радянській науці / С. Павличко // Світи Тараса Шевченка : зб. ст.: до 175-річчя з дня народж. поета. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Львів, 1991. – С. 335–342.

Покаяльні листи Дорошкевича Ол. від 20, 29 березня, 25 червня, червень (число відсутнє) 1933 р. // ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Оп. 44590. – Арк. 5–10, 31–33, 43–44 зв., 45–47 зв.

Постанови про початок слідства, припинення слідства та про закриття справи Дорошкевича Ол., 28 березня, 17 вересня, 3 листопада 1933 р. // ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Оп. 44590. – Арк. 1а–1а зв., 156, 158.

Протоколи допиту Дорошкевича Ол. від 2 травня, 17 серпня 1933 р., машинопис // ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Оп. 44590. – Арк. 37–40 зв., 81–83.

Шевченківська енциклопедія : у 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2012. – Т. 2. – 756, XVI с.

Шевченко Т. Повне збір. творів : у 12 т. Т. 6 / Т. Шевченко. – К., 2003.

Шевченкознавство: підсумки і проблеми / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1975. – 564 с.

Яблонська О. Шевченкознавчі дослідження О. Дорошкевича // Шевченкознавчі студії. – К., 2007. – Вип. 9. – С. 101–108.

REFERENCES

Fond 263, Inventory 1, Unit 44590, Folios 4–4 rev. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv. (in Russian).

Dorosh S. Kripatstvo v tvorakh Shevchenka [Serfdom in Shevchenko's Works]. *Rada*, 1911, 46, 2. (in Ukrainian).

Dorosh S. Pamiati M. Dobroliubova (17.XI.1861–17.XI.1911) [In memory of M. Dobrolyubov (17.XI.1861–17.XI.1911)]. *Rada*, 1911, 260, 2. (in Ukrainian).

Fond 166, Inventory 12, Unit 2270, Folios 7, 10. Central State Archive of Supreme Authorities and governments of Ukraine, Kyiv. (in Russian).

Doroshkevych, O. *Etiudy z shevchenkoznavstva* [Essays of Shevchenko Studies]. Kharkiv–Kyiv: DVU, 1930. (in Ukrainian).

Fond 549, Inventory 1, Unit 7, Folios 1–1 rev. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

Doroshkevych O. K. Avtoreferat prof. O. K. Doroshkevycha z pryvodu yoho knyhy "Etiudy z shevchenkoznavstva" [The abstract of prof. O. K. Doroshkevych about his book "Essays of Shevchenko Studies"]. *Literaturnyi arkhiv*, 1931, IV–V, 173–187. (in Ukrainian).

Doroshkevych O. K. Realizm i narodnist ukraïnskoi literatury XIX st. [Realism and nationality of Ukrainian literature of the nineteenth century]. Kyiv: Naukova dumka, 1986. (in Ukrainian).

Fond 166, Inventory 12, Unit 2270, Folios 1, 5. Central State Archive of Supreme Authorities and governments of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

Doroshkevych, Ol. Dva poety [Two poets]. *Literaturna hazeta*, 1945, 29 Novemb., 3. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Deiaki novi fakty pro perebuvannia Shevchenka na Aralskomu mori (lysty O. I. Butakova do O. I. Maksheieva) [Some New Facts About Shevchenko's Stay on the Aral Sea (Letters from O. I. Butakov to O. I. Maksheiev)]. *Vitchyzna*, 1946, 3, 166–173. (in Ukrainian).

Fond 160, Unit 3, Folios 1–3 rev. Shevchenko Institute of literature, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Fond X, Unit 12416, Folios 1–5. The Institute of Manuscript, Kyiv. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Na berehakh Nevy: do 240-littia z dnia zasnuvannia Peterburha – Leninhrada [On the banks of the Neva: to the 240th anniversary of the founding of St. Petersburg – Leningrad]. *Ukraina*, 1943, 3, 29–38. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Novyi Shevchenko [New Shevchenko]. *Proletarska pravda*, 1927, 11 March, 3. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. *Pidruchnyk istorii ukrainskoi literatury* [Schoolbook of history of Ukrainian literature] (fotoreprint: 4th ed., 1929). Miunkhen: UVU, 1991. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Podbaimo za povne, naukovo-perevirene vydannia tvoriv T. Shevchenka [Let us take care of the complete, scientifically verified edition of T. Shevchenko's works]. *Za radiansku akademiiu*, 1932, 14, 1. (in Ukrainian).

Fond 549, Inventory 1, Unit 5, Folios 1–40. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Pryntsyppy orhanizatsii tekstu Shevchenkovoï poezii [The principles of text organization of Shevchenko's poetry]. *Zhyttia y Revoliutsiia*, 1932, VI–VII, 186–206. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Pryroda v poezii Shevchenka [Nature in Shevchenko's poetry]. *Taras Shevchenko: zb. K.*: DVU, 1921, pp. 77–93. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Trahediia samotnoho chuttia (Shevchenko y Lykera) [The tragedy of loneliness (Shevchenko and Lyckera)]. *Zhyttia y Revoliutsiia*, 1926, 9, 73–89. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko v pryvatnomu lystuvanni [Shevchenko in private correspondence]. *Zapysky istorychno-filolohichnoho viddilu UAN*, 1926, 7–8, 369–385. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko v selianskykh perekazakh [Shevchenko in peasant legends]. *Zhyttia y Revoliutsiia*, 1929, 3, 110–115. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko v sotsiialistychnomu ototchenni [Shevchenko in a socialist borders]. *Shevchenkivskyi zbirnyk. K.*: Sorabkop, 1924, vol. 1, pp. 42–75. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko. Deiaki problemy z shevchenkoznavstva [Shevchenko. Some problems of Shevchenko studies]. *Radianska osvita*, 1924, 3–4, 74–85. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko i slovianskyi svit [Shevchenko and the Slavic world]. *Radianska Ukraina*, 1945, 10 March, 3. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko y nastupni literaturni heneratsii [Shevchenko and next literary generations]. *Proletarska pravda*, 1926, 10 March, 3. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenko na lektsiakh literatury [Literature lectures about Shevchenko]. *Vilna ukrainska shkola*, 1918, 7, 130–145. (in Ukrainian).

Doroshkevych Ol. Shevchenkoznavstvo, yak naukovo-hromadska problema [Shevchenko studies as a scientific and public problem]. *Hlobus*, 1928, 5, 66. (in Ukrainian).

Yefremov S. Shchodennyky. 1923–1929. [Diaries. 1923–1929]. Kyiv: newspaper "Rada", 1997. (in Ukrainian).

Fond 1, Inventory 1, Unit 368, Folios 1–8. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Myshanych O. V. *Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. 1926–2001. Storinky istorii Institute of Literature [Shevchenko National Academy of Sciences of Ukraine. 1926–2001. History pages of Literature Institute]*. K.: Naukova dumka, 2003. (in Ukrainian).

Fond X, Unit 14580, Folios 226–240. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Lakyza I. "Perekhodovyi marksyzm" Ol. Doroshkevycha ["Transitional marxism" of Ol. Doroshkevych]. *Literaturnyi arkhiv*, 1931, 1/2, 38–50. (in Ukrainian).

Fond 182, in the process of archival description, Folios 1–2. Shevchenko Institute of literature, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Fond I, Unit 45733, Folios 9–10. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian). Fond XXXVII, Unit 1445, Folios 1–1 rev. The Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Fond 549, Inventory 1, Unit 8, Folios 18–22 rev. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Fond 166, Inventory 12, Unit 2270, Folios 2–4. Central State Archive of Supreme Authorities and governments of Ukraine, Kyiv, Ukraine. (in Ukrainian).

Odarchenko P. Taras Shevchenko v radianskii literaturnii krytytsi (1920–1960) [Taras Shevchenko in Soviet literary criticism (1920–1960)]. *Svity Tarasa Shevchenka: zb. st.: do 175-richia z dnia narodzhennia poeta*. Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto; Lviv, 1991, pp. 348–409. (in Ukrainian).

Fond 263, Inventory 1, Unit 44590, Folios 3. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

Pavlychko S. Modeli shevchenkoznavstva v radianskii i neradianskii nausti [Models of Shevchenko Studies in Soviet and Non-Soviet Science]. *Svity Tarasa Shevchenka: zb. st.: do 175-richia z dnia narodzhennia poeta*. Niu-York; Paryzh; Sidnei; Toronto; Lviv, 1991, pp. 335–342. (in Ukrainian).

Fond 263, Inventory 1, Unit 44590, Folios 5–10, 31–33, 43–44 rev., 45–47 rev. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian).

Fond 263, Inventory 1, Unit 44590, Folios 1a–1a rev., 156, 158. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv. (in Russian).

Fond 263, Inventory 1, Unit 44590, Folios 37–40 rev., 81–83. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv. (in Russian).

Boron O. V. *Shevchenkivska entsyklopediia: v 6 t. [Shevchenko Encyclopedia: in 6 vols.]*, 2012, vol. 2. Kyiv. (in Ukrainian).

Shevchenko T. *Povne zibrannia tvoriv: u 12 t. [Complete Works: in 12 vols.]*, 2003, vol. 4. K.: Naukova dumka. (in Russian).

Shevchenko T. (2003). *Povne zibrannia tvoriv: u 12 t. [Complete Works: in 12 vols.]*, 2003, vol. 6. K.: Naukova dumka. (in Ukrainian, Russian).

Shevchenkoznavstvo: pidsumky i problemy. [Shevchenko studies: results and problems]. K.: Naukova dumka, 1975, 564 p. (in Ukrainian).

Yablonska O. Shevchenkoznavchi doslidzhennia O. Doroshkevycha. – *Shevchenko Study's research of O. Doroshkevych. Shevchenkoznavchi studii*, 2007, 9, 101–108. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 19.11.19

H. V. Karpinchuk, PhD, Junior Researcher
Shevchenko Institute of literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine
halynakarpinchuk@ukr.net

**ORGANIZATIONAL AND SCIENTIFIC ACTIVITIES
OF OLEKSANDR DOROSHKEVYCH
IN SHEVCHENKO STUDIES
(with using the archival sources)**

This article dedicated to Ol. Doroshkevych (1889–1946), one who is the author more than thirty articles about the famous Ukrainian poet Taras Shevchenko. Ol. Doroshkevych also known as the head of the Kyiv branch of the Taras Shevchenko Institute in 1926–1931 years. The participation of the scientist in the organization of Shevchenko Studies in the 1920's – early 1930's is investigated. The achievements of the scholar to the study of Shevchenko age, the investigation of poet's connections with friends and with the Slavic world are determined. The Doroshkevych contribution in the development of the textual principles of the publication of Shevchenko's works, study of memoirs and letters about the poet are described. The role of Ol. Doroshkevych in Shevchenko Studies of the first half of the twentieth century is determined by using the archival sources of the researcher.

Keywords: *Ol. Doroshkevych; editions of Taras Shevchenko's works; Taras Shevchenko Institute; archival materials; history of Shevchenko Studies.*